

Презентація серії бібліографічних покажчиків про малі міста України у рамках форуму-фестивалю «Малі міста України»

Протягом 2008–2017 рр. в Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці імені В. Г. Заболотного під егідою Міністерства України реалізовувався проект «Історія малих міст України». Ініціатори проекту визначили за мету активізувати науковців, громадськість, місцеве населення до вивчення історії архітектури, будівництва і культури малих міст, архітектурних пам'яток, регіонального краєзнавства, збереження історико-архітектурної спадщини малих міст України. Його результатом мала стати серія бібліографічних покажчиків «Історія малих міст України».

Протягом 2008–2016 рр. у рамках проекту було проведено 25 засідань бібліотечного клубу «Національні святині». На кожне засідання обиралися по одному малому місту з усіх областей України та Автономної Республіки Крим. Таким чином у результаті проведення засідань на високому представницькому рівні за участю місцевої влади, підприємств промисловості та закладів культури детально досліджено такі міста: Бар Вінницької обл. (2008), Василівка Запорізької обл. (2012), Верхньодніпровськ Дніпропетровської обл. (2012), Волноваха Донецької обл. (2011), Гадяч Полтавської обл. (2011), Галич Івано-Франківської обл. (2010), Глухів Сумської обл. (2009), Жовква Львівської обл. (2010), Зба-

раж Тернопільської обл. (2009), Зміїв Харківської обл. (2010), Ічня Чернігівської обл. (2011), Кодима Одеської обл. (2012), Корсунь-Шевченківський Черкаської обл. (2009), Корець Рівненської обл. (2011), Любомль Волинської обл. (2013), Новомиргород Кіровоградської обл. (2012), Овруч Житомирської обл. (2011), Олександрівськ Луганської обл. (2013), Очаків Миколаївської обл. (2011), Свалява Закарпатської обл. (2011), Судак Автономної Республіки Крим (2010), Хотин Чернівецької обл. (2009), Цюрупинськ (нині Олешки) Херсонської обл. (2011), Полонне Хмельницької обл. (2012), Вишгород Київської обл. (2015).

Одночасно з організацією засідань, працівники ДНАББ ім. В. Г. Заболотного проводили дослідження бібліотечного фонду в контексті пошуку інформації про малі міста України. Частково інформація презентувалася під час бібліотечних засідань у вигляді книжкових виставок. Також велася робота з каталогізації та систематизації дослідженої інформації.

Під час форуму-фестивалю «Малі міста України», який відбувся 16–17 листопада 2017 р. в читальній залі ДНАББ ім. В. Г. Заболотного, було презентовано результат роботи проекту – 25 бібліографічних покажчиків про малі міста України.

Відкрила презентаційний захід директор ДНАББ ім. В. Г. Заболотного **Галина Войцехівська**, яка зазначила, що бібліографічні покажчики були видані протягом року (друга половина 2016 р. – листопад 2017 р.). Проте над створенням бібліографічних покажчиків, створенням баз даних, аналітичним розписом документальних джерел працювали майже всі працівники бібліотеки впродовж 2008 р. – листопада 2017 р. Вона зазначила, що укладачами стали працівники відділу бібліографії Дмитро Мироненко, Ольга Углова та Світлана Кайнова. До покажчиків увійшла не тільки бібліографія, а й короткі історичні довідки та ілюстративний матеріал. Для редагування покажчиків створено редакційну колегію, яка складалася з працівників бібліотеки: Галини Войцехівської, Раїси Дідик, Олени Жидецької, Дмитра Мироненка, Віри П'яскіної, Світлани Артамонової. Видання консультували науковці, співробітники Інституту історії НАН України Олег Бажан і Володимир Дмитрук. Також велику допомогу у виданні покажчиків бібліотека отримала від партнера – організації «Вікімедіа», яка надала інформацію про світлина до покажчиків. Галина Войцехівська відзначила «гігантську наукову роботу» бібліотеки та зазначила, що видавцем «Малих міст України» стало підприємство КВІЦ. Отже, зусилля багатьох людей призвели до результату – видання 25 бібліографічних покажчиків.

Наступним виступив завідувач відділу бібліографічної та довідково-інформаційної роботи ДНАББ ім. В. Г. Заболотного **Дмитро Мироненко**. Він відзначив, що після дев'яти років праці, презентувати 25 бібліографічних покажчиків, побудованих за адміністративно-територіальним принципом. До бібліографічних покажчиків увійшли міста, чисельність населення яких складала менше 50000 осіб (відповідно до останнього Всеукраїнського перепису населення, 5 грудня 2001 р.). Таких міст виявилось 366. Д. Ми-

роненко зупинився на характеристиці етапів, які передували виданню бібліографічних покажчиків. Першим етапом стало проведення документознавчого дослідження, де основна увага, з огляду на тематичне спрямування бібліотеки, приділялася архітектурі, будівництву, містобудуванню, демографії, природно-кліматичним особливостям міст, основним об'єктам туризму, організації місцевої промисловості. Він зазначив, що протягом цього етапу було досліджено, зокрема, фонд рідкісної книги та краєзнавства, до якого входять як давні видання, так і видання XX та XXI ст. Було досліджено енциклопедії, довідники, путівники, краєзнавчі джерела, періодичні видання тощо. Унікальними джерелами стали матеріали Науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування, оскільки вони акумулюють у собі кресленики, фотофіксації, звіти наукових досліджень архітектурних об'єктів малих міст у різні етапи їхнього розвитку.

Наступним етапом стало створення галузевого електронного ресурсу на базі бібліотечного інтегрованого програмного забезпечення «IRBIS-64» і організація цілодобового вільного доступу до інформації в режимі on-line. Доступ до електронного каталогу є цілодобовим і за ключовими словами можна знайти інформацію, включену до покажчиків, що є зручним для користувачів бібліотеки. Інформація є доступною через електронний каталог ДНАББ ім. В. Г. Заболотного (www.dnabb.org).

Третім етапом стало укладання на базі створеного галузевого електронного ресурсу тематичних бібліографічних покажчиків. Матеріали в покажчиках систематизовано, інформацію розміщено за абеткою назв малих міст кожної досліджуваної області. У межах кожного міста літературу розміщено за абеткою прізвищ авторів або заголовків видань. Із загальної абетки виокремлено нормативно-правові акти, які подані у зворотньо-хронологічному порядку. До кожного джерела складено анотацію із зазначенням конкретних сторінок, на яких знаходиться інформація. Анотації розкривають тему або подають зміст усіх праць. Протягом редагування й макетування доводилося чимало моментів з'ясувати й уточнювати, порівнюючи з першоджерелами.

Наступним етапом стало укладання коротких письмових довідок із зазначених питань на основі досліджених документальних джерел. Велику консультаційну допомогу в цій роботі надали наукові консультанти Олег Бажан і Володимир Дмитрук. Структура довідок є типізованою для

всіх покажчиків: загальна характеристика, географічне розташування, походження назви (колишньої та актуальної), основні віхи історії, визначні пам'ятки архітектури та містобудування, садово-паркового мистецтва. В основних віхах історії обрано лаконічне подання матеріалу. Також укладачі та наукові консультанти намагалися максимально об'єктивно подати викладений матеріал, відійти від політичної заангажованості.

Завершальним (перед макетуванням) етапом став підбір ілюстрацій, що характеризують різні

періоди існування малих міст України, їхніх архітектурних пам'яток.

На завершення Дмитро Мироненко навів статистичну інформацію про серію бібліографічних покажчиків «Малі міста України». Він зазначив, що загальна кількість сторінок бібліографічних покажчиків про малі міста становить 7461 або 466,31 умовних друкованих аркушів, де вміщено інформацію про 25821 документальне джерело з фонду бібліотеки та 1413 світлин (табл. 1).

Таблиця 1

№ з/п	Адміністративно-територіальна одиниця	Кількість сторінок	Кількість міст	Кількість джерел	Кількість світлин
1	Автономна Республіка Крим	479	11	1836	78
2	Вінницька область	343	17	1049	68
3	Волинська область	215	8	592	47
4	Дніпропетровська область	126	13	346	34
5	Донецька область	319	36	1218	35
6	Житомирська область	198	7	534	72
7	Закарпатська область	367	9	1031	91
8	Запорізька область	175	10	525	39
9	Івано-Франківська область	287	12	916	54
10	Київська область	623	22	2660	58
11	Кіровоградська область	127	10	308	28
12	Луганська область	191	26	634	22
13	Львівська область	663	40	2902	74
14	Миколаївська область	111	7	418	10
15	Одеська область	239	15	611	78
16	Полтавська область	351	16	1228	95
17	Рівненська область	287	10	798	73
18	Сумська область	391	12	1503	59
19	Тернопільська область	511	17	1631	124
20	Харківська область	311	14	1026	71
21	Херсонська область	159	7	483	33
22	Хмельницька область	215	11	633	55
23	Черкаська область	311	13	1187	43
24	Чернігівська область	167	10	600	26
25	Чернівецька область	295	13	1152	46
	Всього	7461	366	25821	1413

Для ілюстрування видань були використані світлини, надані Вікісховищем – сестринським проектом Вікіпедії, приватними особами – харківським архітектором Денисом

Вітченком, бібліотечними працівниками Світланою Кайною та Дмитром Мироненком, матеріали з фонду ДНАББ ім. В. Г. Заболотного (табл. 2).

Таблиця 2

№ з/п	Адміністративно-територіальна одиниця	Світлини Вікісховища	Світлини з фонду ДНАББ ім. В. Г. Заболотного	Світлини приватних осіб
1	Автономна Республіка Крим	71	7	0
2	Вінницька область	63	5	0
3	Волинська область	43	1	3
4	Дніпропетровська область	9	25	0
5	Донецька область	33	2	0
6	Житомирська область	25	46	0
7	Закарпатська область	34	57	0
8	Запорізька область	32	7	0
9	Івано-Франківська область	47	7	0
10	Київська область	36	18	4
11	Кіровоградська область	3	25	0
12	Луганська область	10	12	0
13	Львівська область	9	65	0
14	Миколаївська область	7	3	0
15	Одеська область	38	40	0
16	Полтавська область	66	29	0
17	Рівненська область	65	8	0
18	Сумська область	57	2	0
19	Тернопільська область	122	2	0
20	Харківська область	30	3	38
21	Херсонська область	18	15	0
22	Хмельницька область	41	4	10
23	Черкаська область	36	7	0
24	Чернігівська область	25	1	0
25	Чернівецька область	43	3	0
	Всього	963	394	55

На завершення виступу Дмитро Мироненко зазначив, що фахівцям, які працювали над виданням, вдалося випустити вперше в незалежній Україні цінні краєзнавчі бібліографічні видання, що стануть у нагоді науковцям, архітекторам, історикам, краєзнавцям, освітянам, бібліотечним працівникам, екскурсводам, туристам, представникам об'єднаних територіальних громад.

У своєму виступі кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, перший заступник головного редактора часопису «Краєзнавство» **Олег Бажан** зазначив, що головним завданням, яке

стояло перед упорядниками видання, було показати крізь призму основних віх історії міста його біографію, своєрідний образ, який би став магнітом не тільки для бізнесменів і підприємців, як майданчик, куди можна інвестувати кошти, а й для туристів.

Містам не потрібно створювати привабливий імідж, оскільки після грандіозної роботи стало зрозуміло, що малі міста – унікальні населені пункти України. Через коротку інформацію вдалося показати, що вони, незважаючи на історичні катаклізми (світові війни, радянські експерименти), зберегли до сьогодні власну культурну самоідентичність, автономність і притягальну силу.

Олег Бажан зазначив, що заполітизованим аспектом є дата походження міста. Він зазначив, що в цьому плані працювалося важко, оскільки політики працюють над тим, щоб зробити місто «старішим». Під час роботи необхідно було вивірити всі версії. На думку наукового консультанта, упорядники змогли об'єднати думки істориків, географів, антропологів.

Перший заступник головний редактор часопису «Краєзнавство» зауважив, що проблемою під час підготовки видання до друку було насичення його візуальною частиною. У різноманітних фотобазах переважають світлини архітектурних об'єктів радянської доби, пам'ятників радянським діячам, а необхідно було віднайти своє, українське. Олег Бажан подякував «Вікімедії», які сприяли оновленню візуальних матеріалів.

На думку виступаючого, проект має своє продовження. Він є базою того, що було накреслено академіком Петром Троньком, який бачив перевидання історії України на новій джерельній історичній базі. Саме серія бібліографічних покажчиків може стати джерельною базою для написання такого видання, оскільки в них максимально зібрано літературу, яка науковцям, тим, хто любить рідний край, знадобиться для подальшої дослідницької роботи.

Наступним виступив кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України **Володимир Дмитрук**. Він зазначив, що в краєзнавців «на слуху» видати нову «Історію міст і сіл України». Проте, на жаль, у сучасних реаліях здійснити цей проект

неможливо. У Національній спілці краєзнавців України формується бібліотека, до якої долучають сучасні краєзнавчі книги з різних регіонів України. Зустрічаються видання, тираж яких всього 20 примірників.

Серія бібліографічних покажчиків «Малі міста України» є унікальною, оскільки бібліотека змогла на основі своїх фондів об'єднати і видати для дослідників цілісний матеріал, який дасть поштовх розширити дану базу. Будь-який науковець починає досліджувати матеріал з вивчення бібліографії за темою.

Володимир Дмитрук зазначив, що унікальність видання є неоціненною. Члени Національної спілки краєзнавців України неодноразово брали участь у заходах ДНАББ ім. В. Г. Заболотного, присвячених малим містам України. На теренах України є мало бібліотек загальнодержавного значення, які, реалізуючи власні проекти, у комплексі залучаючи учасників з областей, представників влади і громадськості, реалізують це в безпосередніх виданнях. Він зазначив, що працювати над покажчиками було цікаво, доводилося порівнювати матеріали 1950–1980-х рр. із сучасними. Необхідно було знайти «золоту середину», щоб відійти від помилок і вигаданих фактів і по-сучасному їх опрацювати. Від імені голови Національної спілки краєзнавців України Олександра Реєнта доповідач привітав і нагородив грамотою Спілки за значний внесок у розвиток краєзнавчого руху України колектив ДНАББ ім. В. Г. Заболотного, зазначивши, що це єдина бібліотека, яка двічі відзначена такою грамотою.

Менеджер проєктів громадської організації «Вікімедія Україна» **Анна Хроболова**, яка відзначила злагожденість роботи над виданням. «Вікімедія» опікується некомерційним проєктом «Вікіпедія» – вільною енциклопедією. Електронний формат дозволяє викладати не лише тексти.

Статті можуть доповнюватися фото, відео-, аудіо- та 3D-проєктами. Вона зазначила, що відділення спільноти волонтерів започатковують

різноманітні проекти, щоб наповнити енциклопедію. У 2010 р. в Нідерландах започатковано конкурс «Вікі любить пам'ятки». Його ідея – укласти список об'єктів, які охороняються державою, та зробити зручний завантажувач для додавання світлин до «Вікісховища», яке є централізованим репозитарієм файлів. У 2011 р. цей проект став міжнародним, а в 2012 р. до нього приєдналася Україна. Зупинилася Анна Хроболова на проблемах реалізації конкурсу в Україні. По-перше, це відсутність єдиної бази даних пам'яток. Представники «Вікімедіа» вимушені були робити запити до органів місцевої влади, щоб укласти відкритий реєстр. По-друге, в Україні відсутня свобода панорами. А. Хроболова наголосила на тому, що щороку надходить близько 30000 фото і протягом 6 років назбиралося майже 200000 світлин. Представник «Вікімедіа» Ілля Корнійко виконав роботу зі створення галереї, з яких буде зручно вибрати світлини того чи іншого міста. Всі світлини конкурсу є вільними для використання із згадуванням автора. На сторінках покажчика ці умови дотримані.

У своєму слові кандидат архітектури, доцент кафедри дизайну Інституту мистецтв Київського університету імені Б. Грінченка **Олександр Крижанівський** зазначив, що нині він представляє проект «Барська земля Поділля – європейський вимір сталого розвитку» (керівник – Микола Мосунов). Протягом восьми років проведено близько 50 різних заходів з популяризації, просвітницької роботи малих міст, зокрема м. Бара.

Проект почався паралельно із соціально-бібліотечним проектом «Історія малих міст України» в рамках бібліотечного клубу «Національні святині». Участь у бібліотечному клубі є продовженням І-ої міжнародної конференції в м. Барі. Саме в бібліотечному клубі сконсолідувалася участь всіх представників громадянського суспільства. Таким чином розпочався міждисциплінарний і міжфаховий проект. Проведені

конференції змінили ставлення до історії малих міст. Олександр Крижанівський підкреслив необхідність розгляду історії малих міст України в контексті європейської історії. Важливим моментом стала підготовка до спільного з бібліотекою круглого столу, в результаті якого вийшло видання «Культурна, історична, архітектурна та природна спадщина Барської землі Поділля в контексті сталого просторового розвитку Європи».

Доповідач зазначив, що він намагався залучити науковий потенціал університетів для вирішення проблемних ситуацій малих міст. Першим заходом стала розробка навчальних програм, дипломних і курсових робіт, щоб Бар став майданчиком для наукових і курсових робіт студентської молоді. Це є важливим ресурсом залучення вищих навчальних закладів для вирішення соціально-економічних проблем і сприяння сталому розвитку на місцях.

Нині важливою є проблема збереження історичних міст. Зокрема, в м. Барі відсутній історико-опорний план і місто може стихійно забудуватися, що становить загрозу автентичності тих місць, які є на сьогоднішній день. У процесі децентралізації виникає проблема збереження пам'яток архітектури і культури, оскільки фінансування відсутнє. Є ризик, що ці пам'ятки можуть бути знищені.

Кандидат архітектури, завідувач відділу збереження і популяризації культурної спадщини південно-східного регіону Українського державного інституту культурної спадщини (м. Київ) **Олександр Харлан** розповів про м. Василівку Запорізької обл., зазначивши, що останні 9 років

займається дослідженням архітектурно-містобудівних особливостей міст України. Василівка – дуже цікаве місто, яке не потрапило до «Списку історичних населених місць України», хоча тут розташована відома всім пам'ятка архітектури 2-ї половини XIX ст., палацово-парковий ансамбль – нині Василівський історико-архітек-

турний музей-заповідник «Садиба Попова». Далі Олександр Харлан охарактеризував стан збереженості різних споруд комплексу. Він зазначив, що саме в бібліотеці він зустрівся з представниками міста (мером і директором заповідника), після чого почалася спільна робота над планом організації території заповідника. Було досліджено територію міста, історію розвитку території, розроблено зони охорони заповідника. Матеріали колишнього інституту НДІТІАМ, що зберігаються в ДНАББ ім. В. Г. Заболотного, дуже допомогли в цій роботі. Використовуючи матеріали бібліотеки й досліджуючи натурно пам'ятки вдалося створити історико-архітектурний план.

Наприкінці заходу виступив заступник директора Державного історико-архітектурного заповідника в м. Жовкві **Михайло Кубай**, який наголосив, що незважаючи на багаторічну працю, тільки зараз науковці доходять до глибокого розуміння історії міст, у т. ч. й Жовкви. За кілька років неможливо вивчити історію міста. Наприклад, м. Жовква починалася з «копання ровів», за чим стоїть оборонна функція

населеного пункту. Зараз укріпленню надається мало уваги. Основна загроза місту йде від сучасників, які починають без глибокого дослідження будувати нові будівлі. Але туристам цікавими є не нові будівлі, а автентика міста. Історичне місто, яке хоче бути туристично привабливим, без автентичних збережень, відтворених речей не має в цьому перспективи. Тому треба велику увагу приділяти саме цьому аспекту розвитку міста. Насамкінець, Михайло Кубай зазначив, що бібліографічні покажчики «Малі міста України» є дуже цінними, особливо для Центральної і Східної України.

Член редакційної колегії серії бібліографічних покажчиків, кандидат педагогічних наук **Світлана Артамонова** порівняла презентовані видання з працею відомого українського краєзнавця Л. Похилевича. Вона наголосила, що якщо Л. Похилевич дослідив лише населені пункти Київської губернії, то ДНАББ ім. В. Г. Заболотного зробила фундаментальне дослідження малих міст України на основі власних фондів.

Проведений презентаційний захід у рамках форуму-фестивалю «Малі міста України» ще раз підкреслив унікальність соціально-бібліотечного проекту «Історія малих міст України», реалізованого колективом Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного, який спряв активізації вивчення історії малих міст, їх архітектурних пам'яток, розвитку регіонального краєзнавства, туризму, показав готовність місцевих громад до пошуку шляхів розвитку малих міст України.